

Інформаційні та інноваційні технології в забезпеченні й організації освітнього процесу: тези доповідей і наукових повідомлень учасників ІХ конференції школи педагогічної майстерності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – 102 с.

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2015

викладача: він повинен пронизувати всю систему педагогічної майстерності викладача і бути основним орієнтиром навчального процесу.

Т. М. Слінько, канд. юрид. наук, доц.

ВИВЧЕННЯ КУРСУ “КОНСТИТУЦІЙНА ЮРИСДИКЦІЯ” НА ЮРИДИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТАХ ВНЗ УКРАЇНИ

У розбудові української державності та становленні громадянського суспільства Конституційний Суд України (далі – КСУ) як орган конституційної юрисдикції без перебільшення займає особливе місце, а розуміння його статусу в державному механізмі, юридичної сили рішень Суду, правових позицій, які спрямовані на охорону Конституції України, повинно бути предметом ретельного вивчення всіма зацікавленими суб'єктами, у тому числі й студентами-юристами.

У Національному юридичному університеті ім. Ярослава Мудрого викладання курсу “Конституційна юрисдикція” запроваджено у 2009/2010 н. р. Згідно з навчальним планом він викладається студентам-магістрам денної форми та на 8 факультеті (денна і заочна форма навчання), які готують юристів за судово-прокурорською, слідчо-криміналістичною, господарсько-правовою та іншими спеціалізаціями. Така ґрунтовна підготовка є, безумовно, виправданою, але в той же час ми вже давно спостерігаємо брак знань у студентів як нашого, так і інших вищих навчальних закладів щодо особливостей конституційного судочинства, практики діяльності КСУ. Це пояснюється тим, що питанням конституційної юрисдикції в процесі підготовки майбутніх фахівців не приділяється належної уваги, як наслідок, у молодих юристів відсутні відповідні навички використання інструментарію конституційної юрисдикції для відстоювання прав громадян і законних інтересів господарюючих суб'єктів. Наведене й обумовило потребу викладання в нашому університеті цієї навчальної дисципліни.

Нагадаємо, що відповідний курс читається в небагатьох вищих навчальних закладах, зокрема, на юридичних факультетах Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка (“Конституційна юрисдикція в Україні”) і Львівського національного університету ім. Івана Франка (“Конституційна юстиція”), а також у деяких інших. До того ж, як нам відомо, цей курс передбачений не для всіх студентів-юристів, а лише для незначної їх кількості, залежно від спеціалізації. У переважній же більшості юридичних вищих навчальних закладів окремі курси, чи спецкурси, присвячені проблемам конституційної юрисдикції, взагалі не викладаються.

Архітектоніка даного курсу пов’язана із зазначеними методологічними завданнями, які умовно можна поділити на кілька блоків питань. У першому блоці ми намагаємося зосередитися на питаннях становлення і розвитку світового (американського, європейського та українського) конституціоналізму, тих цінностях, на яких базується сучасний конституційний лад, на механізмі правової охорони та захисту конституції та ролі в цьому органів конституційної юрисдикції як провідних суб’єктів. Окрема увага приділяється історії розвитку ідей і становленню інституту правової охорони і захисту конституції в Україні.

Другим важливим блоком є проблематика конституційної юрисдикції та конституційного судочинства в нашій державі. Ми акцентуємо на особливостях становлення та розвитку моделей конституційної юрисдикції, зокрема, “американської” (англосаксонської), “європейської” (австрійської, або континентальної) та “суду ампаро”, специфіці конституційної юрисдикції в Україні. Окреме місце відведено визначенню правової природи Конституційного Суду України, його місця в системі органів державної влади, порядку формування та організації діяльності КСУ, його функціям та повноваженням. Причому ст. 150 Конституції України називає ці функції повноваженнями, сам термін “функції” не застосовується, а тому ці функції вказуються шляхом тлумачення конституційного тексту.

Слід також зауважити, що при висвітленні питання про функції КСУ студентам окремо викладається матеріал, присвя-

чений інтерпретаційній діяльності КСУ, який має теоретично-практичну орієнтацією, оскільки включає поняття, способи та межі тлумачення, а також доктрини “політичного питання”, використання практики Європейського суду з прав людини при тлумаченні КСУ норм вітчизняного права.

У межах цього блоку ми окремо зупиняємося на такій важливій тематиці, як конституційно-судовий процес, аналізі учасників конституційного провадження.

Вивчення практики діяльності КСУ свідчить про наявність серйозної наукової проблеми щодо правової природи рішень Суду, визначення їх юридичної сили, особливо правових позицій. Студентам викладається матеріал, який стосується поняття та видів рішень КСУ, конституційно-правових вимог, які висуваються до рішення та висновків КСУ, їх юридичної сили, а також про можливість перегляду рішень Суду за нововиявленими обставинами. На підставі аналізу існуючих у конституційно-правовій доктрині думок з цієї проблеми відзначається, що рішення та правові позиції КСУ є джерелом права і мають властивість нормативності, преюдиційності та прецедентності. Для розуміння суті питання необхідно звернутися, наприклад, до Рішення № 3-рп/2000 від 27 березня 2000 р. у справі про всеукраїнський референдум за народною ініціативою.

Згідно із програмою досліджується також “окрема думка” судді, який підписав рішення чи висновок Суду. Студент має засвоїти, що юридична природа окремих думок суддів є новелою вітчизняного законодавства. Із цього приводу провідні науковці вважають, що особлива думка (окрема думка) є симбіозом компетентного (професійного) і доктринального (наукового) тлумачення, яке спирається на фундаментальні знання у сфері наукового світогляду авторитетних вчених-правознавців.

Особлива увага приділяється поняттю, видам та юридичній силі правових позицій КСУ, питанням перегляду Судом своїх правових позицій, співвідношенню понять “рішення” та “правові позиції” КСУ. Закон України “Про Конституційний Суд України” не містить поняття “правові позиції”, проте законодавче врегулювання цієї проблеми дозволило б істотно раці-

аналізувати діяльність КСУ, більш ефективно трансформувати його правові позиції в правові норми. В юридичній літературі також, на жаль, відсутнє єдине тлумачення терміна “правова позиція”.

Головним завданням при викладанні цього блоку вважаємо необхідність вироблення у студентів навиків звернення до КСУ, розуміння ними тонкощів розгляду справ у конституційному судочинстві і того впливу, який мають правові позиції КСУ на правотворчу та правозастосовну діяльність.

Третій блок питань є дещо новаторським для вітчизняної системи юридичної освіти, оскільки стосується виключно практики діяльності КСУ. При цьому основним методологічним підходом є використання “case-методу”. На практичних заняттях розглядаються конкретні “живі” справи із практики КСУ, викладач акцентує на тих правових позиціях, які були вироблені КСУ при вирішенні цих справ, намагаючись переконати в тому, що саме КСУ є головним творцем сучасної доктрини українського конституціоналізму і саме знання і розуміння студентами як майбутніми правниками правових позицій органу конституційної юрисдикції дасть їм змогу досягнути всю багатогранність сучасної конституційно-доктринальної палітри. Більш того, без знань правових позицій та рішень КСУ навряд чи можна провадити практичну діяльність із надання юридичних послуг.

Важливим моментом змісту курсу є те, що ми також орієнтуємо студентів на ті проблеми, які існують на практиці, пов’язані із прийняттям рішень КСУ та їх застосуванням, адже в реальному житті окремі рішення Суду взагалі не виконуються органами державної влади (наприклад, рішення Конституційного Суду України № 11–рп від 07 липня 1998 р. щодо офіційного тлумачення частини 2 і 3 статті 84 Конституції України відносно особистого голосування народним депутатом України на засіданнях Верховної Ради України).

Викладачі намагаються також орієнтувати студентів і на можливі шляхи вирішення цих проблем. Зокрема, можна вести мову про неоднозначне розуміння судами загальної юрисдикції

преюдиціального характеру рішень Суду та перегляду справ за новоявленими обставинами в разі визнання Судом неконституційним закону, застосованого у певній справі. Як відомо, суди виносили рішення всупереч правовій позиції КСУ, і ми на сьогодні не знаємо про скасування таких судових рішень.

Хотілося б також звернути увагу і на те, що при викладанні цього курсу ми широко користуємося джерельною базою, яка, крім Конституції України, Закону “Про Конституційний Суд України”, Регламенту КСУ, включає рішення і висновки Суду у конкретних справах, а також чисельні теоретичні розробки вітчизняних і зарубіжних авторів з відповідних проблем.

Вивчення студентами курсу “Конституційна юрисдикція” передбачає відвідування ними лекцій, підготовку та участь у практичних заняттях та, відповідно, самостійну підготовку.

Що стосується практичних занять, то на них, як вже згадувалося, розглядаються конкретні задачі-казуси, які беруться з практики діяльності КСУ. Саме практичні заняття дають можливість поглибити теоретичні знання студентів, опрацювати рішення і висновки КСУ і, як наслідок, отримати практичні навички щодо підготовки звернень до КСУ, розв’язання з врахуванням правових позицій КСУ конкретних правових ситуацій.

Підсумовуючи, можна зазначити, що ми намагаємося в межах цієї навчальної дисципліни дати студентам-магістрам комплексні знання із доктрини українського конституціоналізму, значення органів конституційної юрисдикції, особливостей конституційно-судового процесу, практики КСУ і, насамперед, його правових позицій та актів. Фактично цей курс носить інтегрований характер відносно дисциплін конституційно-правової спрямованості, які до цього вивчалися.